

Karūnavimas

Nušvinta Vilniaus katedra – čia karūnuoja
devynmetį kunigaikštį
Žygimantą Augustą, jį sunku išvelgti pro vaškinių
žvakių spindesį,
jo vaikiškas šešelis glaudžias prie gražuolės motinos,
neverta gaišti,
Barbora, vaike, kur slepisi, gal ir tu į šitą minią
įsipinsi –
didžiulė ta minia, nuo jos alsavimo net ir po
šimtmečių tvankoka,
portretuose didikų šermuonėliai, bebrinės bajorių
skrybėlaitės,
pirkliai su pelerinom, su krakmolytom apykaklėm,
miglų rankogaliais,
kareiviai, elgetos, vienuoliai ir amatininkai, jų
apsiaustai plaikstos –
lietuviai, lenkai, žydai, rusai, vokiečiai, gudai,
totoriai, karaimai,
čigonai, vengrai, čekai ir italai – margaspalvis
renesanso miestas,
toks mažas dar berniukas, tamsūs jo vyzdžiai iš po
karūnos, virti ima
itališkas jo kraujas gyslose, Jogailos laukiniu
krauju atmieštas;
tie gaudžiantys bažnyčiose varpai, tos vėliavos, tos
iškilmės prieš marą,
tie puošnūs kilimai, tas raudonuojantis aksomas
soste, mirga katedra,
sustingus tarp dviejų gaisrų, ją saugo miesto siena,
o šventoriuj šnara
erškėčiai – plaukia sieliai, valtys ir vytinės
Nerimi ir vaizdą atveria,
kad jį išvystų ūkanoj ir mano akys.....

Judita Vaičiūnaitė

Iš kn. „Šešėlių laikrodis“

Sofija Veiverytė. Žygimantas Augustas. Tapyba. 2002

Kitame numeryje:

- **Pranas Visvydas ir Dalia Cidzikaitė** apie Danguolės Kuolienės grafiką.
- **Vienas iš sukilėlių: dr. Kazys Ambrozaitis.**
- **Mažoji anketa: Lidija Šimkutė.**

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1 psl. **Judita Vaičiūnaitė.** Karūnavimas.
- 2 psl. **Ema Mikulėnaitė.** Dvi novelės.
- 3 psl. Mažoji „Kultūros“ anketa — **Kazys Saja.**
- 4 psl. **Aldona Žemaitytė.** Žvilgsnio skvarba ir galia.
- 6 psl. **Agnė Marcinkevičiūtė.** Pokalbis su Algimantu Masiuliu.
- 7 psl. **Romualdas Kriaučiūnas.** Išsiskirianti stiliumi.
Pranas Visvydas. Neišvengiamo cinizmo dailidė.
- 8 psl. **Loreta Timukienė.** Piršlybos lietuviškai.

Ema Mikulėnaitė

Prozininkė, dramaturgė Ema Mikulėnaitė gimė Musteikiuose (Utenos r.). Baigusi Vilniaus universitetą, dirbo „Minties“ leidykloje, „Kultūros barų“ redakcijoje, Lietuvos kultūros ministerijoje.

Parašė novelių knygas: „Ateis lietus“, 1967; „Pirmasis meilės laiškas“, 1972; „Diena-naktis-diena“, 1976; apysaka „Ona“, 1981; romaną „Pora savičių“, 1984; prozos rinkinius „Kelias namo“, 1989; „Visada čia“, 1995; „Nepaprastos istorijos“, 2002.

Naujausia jos knyga „Tu man papasakok“ (2006), iš kurios ir spausdinamos dvi novelės.

Sielvartas

Jau trečia vasara tas pats, tikriau – pavasaris, nes atvažiuojame, kai lizdai sukrauti, kiaušinėliai padėti. Rusva paukštytė tupi sienos įpjovoje verandoj virš stalo. Pernai ir užpernai jos vaikelius dar be plunksnyčių sudraskė plėšikas. Tuščias lizdelis gulėjo ant žemės. Buvo labai skaudu, tad išvažiuodama į tą keturkampę nišą įkišau pliauskele, o kadangi dar liko tarpas, tai įspraudžiau porą eglės kankorėžių.

Ir štai ji tupi ant tos pliauskelės. Kankorėžių nėra, kas juos ištraukė?

Vėl ta pati istorija: nebergeriam verandoje arbatos, laipiojam per langą, kad neišbaidytume perekšlės, neatšaldytume kiaušinių. Bet palengva ji apsi-pranta, mato, kad nieko pikto nedarome, ir leidžia praeiti, pasėdėti ant suolo kitoj pusėj. O patinėlis vis ant šulinio stogelio čirškauja arba ant elektros laidų, kažką jai pasakoja, sučiumpa mažą ugniaspalvę peteliškę ir neša užkąsti. Tokia palaima sklinda nuo to jų gyvenimo, toks džiaugsmas apima – lyg valandėlei sugrižus į prarastąjį rojų.

Bet kartą, vos išaušus, pažadina bildesys. Akys vėl greitai užsimerkia, nes tuo laiku miegas saldžiausias, ir tik menkutis pavojaus varpelis skambteli aptingusioje sąmonėje.

Kai saulė jau pakilus, kai visi paukščiai šlovina ją giesmėmis, verandoje išvystam kruvinos puotos liekanas. Lizdas nublokštas ant suolo, aplinkui ir plunksnelės, ir kraujo lašai, o ant cemento grindų – pora perkastų kiaušinėlių, kuriuose jau spurdėjo pasirengę skilti mažyčiai.

Šįkart, vadinasi, ir motinėle žuvo.

Rojaus pabaiga. Sąžinės graužatis, kad nešokau iš patalo, kai išgirdau bilstelėjimą. O matant patinėlį vis dar lekiantį su muse ar peteliške snape į tuščią sienos ertmę, ašaros plūdo ir mažiems, ir dideliems.

Sesuo atsinešė vinių, plaktuką ir apiplyšusį faineros lakštelį.

– Užkalsiu vieną kartą, ir bus galas tragedijoms.

– Na ne, – sakau. – Neleisiu bjaurot sienos.

Da-bar perėjimo sezonas baigėsi, o išvažiuodami ru-denį ką nors sugalvosim.

– Gerai, žinokis, bet kažin, ar vėl nebus tas pats. Rudenį užmirši, pavasarį nespėsi. Kai atvažiuosim, perekšlė jau tupės.

– Bet pasakyk, kodėl plėšikai – kiaunės ar katės – užpuola tik tada, kai jau čia esam? Kai paukščiukai išskilę arba skyla? Juk gali ir anksčiau pasidaruoti. Mes priviliojam?

– Kol suka lizdą, deda kiaušinius, juk dieną naktį netupi. Sunkiau pagauti.

– Gal ir taip. Bet jeigu užtaisysiu landą, tai niekada nebeturėsime šito džiaugsmo – lyg būtu-me viena šeima su tais mažaisiais Dievo padarėliais.

– To trumpo džiaugsmo, kuris šitaip baigiasi?

– O kas gi baigiasi kitaip? Vabzdžio gyvenimas paukščio snape?

– Gal spėja giminę pratęsti. O čia – nusikal-timas Dievui, gamtai, pačiai gyvybei. Būtinai reikia užkalti. Tegul kitur perisi.

– Aišku.

– Geriau dar vieną inkilą įkelkim į liepą ar obelį. Su maža landele, kad priešai nepasiektų.

– Kartais katė įkiša koją.

– Bet gauna snapu į pakaušį nuo tėvelio ir sprunka. Žiūrėk, sode visi varnėnai vaikus užsi-augino.

– Bet ne visi gali gyventi ankštame, tamsia-me inkile. Dauguma trokšta laisvės, erdvės. Savo

trumpam gyvenimui.

– Supratau. Kitą vasarą vėl bus tragedija. Kai kam tai, regis, būtinas prieskonis atostogoms.

– Kai kam reikia prikąsti liežuvį.

– Galvoju apie savo vaikus. Matei, kaip rauduoja mergaitė?

– Mačiau. Gerai, kad turi širdį.

– Gal ir kitiems dera turėti.

– Be abejo. Net užkietėjęs galvažudys taip mano. Ypač jis. Kad kiti privalo turėti.

– Na, užteks. Einu miškan, gal rasiu uogų. Vaikai nori virtinių su mėlynėm. Patėmyk, kad nelįstų prie balos.

– Kaipgi nelįs, jei reikia gandrui varlių prigau-dyti! Būtų čia lizdas, tai nevežiotų dviračiu sveti-mam. Bet tavo senis vis neįkelia. Tik žada.

– Ai, mano senis...

– Laimė nutekėjimo... Vaikai.

– Jei neužaugtų ir netaptų seniais! Einu.

– O sakai... Nieko. Eik, tik ilgai neužsibūk.

Džiaugsmas

– Tėti, klausyk.

– Klausau.

– Girdi?

– Girdžiu.

Atskrido. Manėm, kad nebeatskris.

– Kas?

– Sakei, girdi.

– Žinoma. Galybė balsų. Toks laikas.

– Dudutis gi! Kukutis. Žydų gegužė.

– Aha. Ne vienas.

– Taigi. Kai mama iš tvartelio paukščiukus iš-vaikė, krintosi, kad pražudė netyčia, buvo gi dar mažučiai, nemokėjo skristi. Ir kiek jau metų negir-dėjom šmukšėjimo?

– Nežinau. Laikas taip lekia.

Antano Petrausko nuotr.

– Trejus. Manėm, supyko mirtinai arba pajuto radiaciją nuo Ignalinos. Jie gi jautriausi. Atsimeni?

– Žinoma.

– O štai ir vėl! Vadinasi, – nei radiacijos, nei pykčio. Gal tie maži vaikeliai iš mūsų tvarto dabar savus paukštyčius peri?

– O gal jau vaikų vaikų vaikeliai?

– O tėvų nebėr? Kur mane žadindavo, ant tvoros tupėdavo.

– Nežinia. Girios gyvenimas toksai...

– Žiaurus? Bet... Oi, žiūrėk, žiūrėk, į mūsų liepą nutūpė! Kaip raketa. Gimtinė traukia?

– Vadinasi, čia kažkur labai arti gyvena. Spėjam – kur.

– Išpuvusioje drebulėje prie balos.

– Kažin. Ten meleta pirmoji įsitaisė.

– Tai kur?

– Galvok, galvok.

– Močiutės tvarte, po klevu?

– Greičiausiai.

– Tik spėjo senutė numirti, ir jau – yra šeimi-ninkas.

– Tvarte šilta, jauku, mėšlas kvepia...

– Sodyba gyva. Tiesiog skamba.

– Skamba ir ten, už upės. Girdi? Ne vienas.

– Aha. Tiesiog dudučių antskrydis.

– Iš arti balsas atrodo duslus, o iš toliau – kaip varpas.

– Mes lyg kokioj bažnyčioj be sienų. Stebuklas.

Visi tie, kurie mūsų tvartelyje išskilo, pratęsę gyvybę, ir visi kiti, ir viskas... Tėti, kaip gera gyventi pasau-lyje! Čia, su paukšteliais! Aš myliu, myliu, myliu. Amžinai.

– Mano ekologiška dukrelė...

– Ironija ne vietoj, ne laiku. Jau nebemoki džiaugtis? Sensti?

– Moku, nors senstu kas minutę, kas akimirką. Tiesiog svaigstu iš laimės, kad kukučiai, dudučiai, žydų gegužėlės perisi apleistuose tvartuose, kad ten nebėra gyvulių, o pirkiose žmonių. Kad greitai tas pirkias paupėj, pamiškėj nupirks naujieji turčiai, perstatys, aptvers tvorom, apleis piktais šunim, kurie iš-vaikys paukšteliu ne tik iš tvartų, bet ir iš drevių. Girdėsi tik automobilių čiulbesį.

– Tu iš tikrųjų senas niurzga.

– Taip? Galbūt. Man jau keturiasdešimt dveji. O tu? Ar nepradėsi žliumbti?

– Niekada! Man šimtas keturiasdešimt dveji. Aš čia gyvenau ir gyvensiu visada. Močiutė iš po klevo sakė, kad šventoji dvasia dvelkia kaip vėjas. Kur nori, kada nori, ir nieko negali nuspėti, kas bus.

– Močiutė iš po klevo... Taip, ji buvo nuostabi.

Tokių nebėr Lietuvoje.

– Tu vis dėlto baisus materialistas ir bedievis.

– Aš bedievis?

– Tu, nes prisirišęs tik prie regimų pavidalų, prie dulkių. Jei nematai močiutės balta skaryte ir su lazdele, tai jau ir viskas. Nebėra. O ar prastesnė ta, kuri štai atskrenda į mūsų liepą?

– Pirma sakei, kad tai paukščiukas iš tvartelio.

– Sakiau. Gali būti ir taip, ir kitaip. Mes nežino-me. Tas jų skambėjimas abipus upės argi nėra kaimynų sueiga? Pats pagalvok: anksčiau susidai-nuodavo, dabar susidudena. Regis, beldžia į dan-gaus skliautą, ir jis aidi... Jau nebesėja, nebepjau-na, duonos nekepa, yra laisvi. Kaip paukščiai.

– Iš tikrųjų... O ko susiraukei? Ar skauda ką?

– Nieko.

– A... Moteriškos eilinės.

– Tau nederėtų šitaip kalbėti.

– Kaip?

– Senybiškai. Močiutė iš po klevo taip vadindavo visas lengvas ligas.

– Aš nugirdau.

– Pykina. Vemt verčia.

– Kas?

– Tavo komandiruotės. Ar negali važinėti žie-mą?

– Toks darbas.

– Tai pakeisk. Esi gi aukšto lygio specialistas, bet kur priims išskėstom rankom.

– Nesuprantu. Šis darbas man patinka. Anksčiau nevemdavai.

– Buvau mažas, kvailas. Užtekdamas lauktuvių.

– O dabar?

– Čia viskas skamba, o tu išvažiuoji.

– Juk grįšiu.

– Taip, be abejo, bet...

– Kas yra? Kas darosi?

– Nieko. Pats gi žinai, kad nieko. Ar ne?

– Pasiutmergė. □

Mažoji „Kultūros“ anketa

Kazys Saja, prozininkas, dramaturgas. Gimė 1932 m. Pasvalio rajone, bet, anksti likęs našlaičiu, vaikystę praleido pas gimines Žemaitijoje. Iš vargano kaimo gyvenimo visomis galiomis veržėsi į mokslus. Mokėsi Klaipėdos ir Vilniaus aukštosiose pedagoginėse mokyklose, studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Dar studijų metais ėmė rašyti pjeses, kurias statė Lietuvos ir Estijos teatrai, taip pat išleido apsakymų vaikams knygelę „Klumpės“. Nuo 1958 m. Lietuvos rašytojų sąjungos narys.

Nepaprastai produktyvus žanrų požiūriu rašytojas (dramos, komedijos, groteskai, apsakymai, apysakos, publicistika). Sovietmetyje išgarsėjo savo pjesėmis „Mamutų medžioklė“, „Devynbėdžiai“, „Šventežeris“. K. Sajos kūriniai pasižymi humoristiniu (dažnai ir groteskiniu) stiliumi, pagardinti liaudiškais posakiais, taip pat filosofiniais apibendrinimais. Juose esama daug pasakoms būdingos fantazijos, ir pats rašytojas kai kuriuos vadina pasakomis. Kai kurie kūriniai įtraukti į mokyklinių skaitinių knygas ir chrestomatijas.

Rašytojas už savo kūrybą apdovanotas ne viena premija: 1972 m. valstybine už apysaką vaikams „Ei, slėpkitės“, 1977 m. Žemaitės premija už apsakymų knygą „Po to, kai jie virto medžiais“, 1987 m. J. Grušo premija ir 1989 m. M. Valančiaus premija už pjesę „Žemaičių piemu“ (apie vysk. Motiejų Valančių).

Kazys Saja savo gyvenimą ir kūrybą dalija tarp Vilniaus ir Dzūkijos, tiksliau – pušynuose skendinčio nuošalaus Rudnelės kaimo. Apie save ir savo kūrybą yra išsitaręs: „postmodernizmui nesistengiu įtikti. Ne prie širdies man ta pragaištingoji laisvė be atsakomybės, tuštybės apologetika mene arba visur be saiko demonstruojamas ‘pasturgalizmas’ ”.

– Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilaikytų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą, apsemiančią vis daugiau pasaulio?

– Kad nebūčiau per didelis pesimistas, bandau perkalbėti save sakydamas:

– Esi jau senas, o seneliams ateitis visada atrodydavo tamsi ir labai degradavusi.

– Kur tu matei tautą ar valstybę, kurioje klestėtų padarumas ir pagarba protėvių kalbai, papročiams, kur „šviesa ir tiesa“ bukalgalviams žlibintų akis?

– Mes neatsilikam nuo Europos, o Europa – nuo JAV, ir visos jos klestėdamos rieda į pakalnę, norom ar nenorom užleisdamos vietą kitai rasei, ne tokiai kultūringai ir turtingai, tačiau dar tebeturinėčiai gausias, vargo užgrūdintas šeimas.

Neseniai perskaičiau JAV autoriaus Juano Enriquezo knygą „Kai ateitis užvaldomus“. Joje daug naudingos informacijos apie naujausius mokslo atradimus, apie milžiniškus kai kurių korporacijų pelnus ir apie tai, kad kai kuriose valstybėse žmogus 390 kartų turtingesnis už skurstančių šalių gyventojus. Tai knyga, kurioje tvirtinama, jog žinios yra brangiausios „iškasenos“, randamos šviesiausiuose žmonijos protuose. Tai moderni ir ciniška knyga, nes joje nėra nė vieno žodžio apie turtingųjų dvasinį alkį, kurio malšinti tie dvasios vargetos vyksta į skurstantį Nepalą ar Indiją.

Knygoje autorius aukština žlungančios baltosios rasės dievą, Visagalį Pinigą, už kurį amžinųjų vertybių – Tiesos, Meilės, Harmonijos, deja, nenusipirksi.

Labai linkėčiau, kad Lietuva nustotų beždžionauti, akiai mėgdžioti Vakarus, jų ydas ir tuštybę. O mokytusi to, kas ten yra gero ar net kelia nuostabą.

Dabar lietuvių kalba nebe „rusena“, o „anglėja“, kaip yra pastebėjęs vienas lietuviško humoro ir patriotizmo nepraradęs pilietis. Mes sergame globaliniu gripu, kurio pagrindinis simptomas – dvasinių vertybių atrofija. Bet ir vėl pats sau kartoju tai, ką parašiau pradžioje. Labai norėčiau, kad mano išvados būtų klaidingos.

– Kas Jums šiandien atsispindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

– Atsimenu, kaip 1939 metų žiemą merdėjo vėžiu serganti mano Mama – našlė, dviejų vaikų motina, nebeturinti nė cento daktarams ir vaistams, kurie galėtų apraminti jos siaubingus skausmus. Baisu, kai kenčiantis žmogus paliekamas Dievo valiai, o toji valia tarsi bejėgė arba mums nesuprantama.

Mano pirmoji mokytoja Mekienė Kaune man priminė mirusią Mamą, o mokyklos vedėją Riautą pamilau kaip savo tėvą. Bet jau 1941 metais Mekienė su savo šeima buvo ištremta į Sibirą, o vedėjas Riautas už savo meilę Tėvynei bolševikų sušaudytas.

Iki šiol nesuprantu, kodėl valstybei pritrūko valios ar galios pasmerkti tuos, kurie talkino okupantams, kankino, žudė, trėmė savo tautiečius. Negirdėjau, kad nors vienas atgailaudamas būtų pasmerkęs savo praeitį ar būtų nubautas. Atvirkščiai – mes atlaidžiai tylėdami jaučiam ir matom, kaip buvę kolaborantai darosi vis įžūlesni, kaip jie darbuojasi prasimušę į „valstybininkų“ eiles.

Kai atkūrėme laisvą ir nepriklausomą savo valstybę, iš Vakarų, deja, nesulaukėme didesnio būrio grįžtančių savo tautiečių, kurie būtų padėję mums greičiau atsikurti, protingiau tvarkytis. Tiesa, mes turime tautoje vis dar populiarią Prezidentą Valdą Adamkų, iki šiol tebejaučiam gen. Jono Kronkaičio buvimą ir jo patriotinę veiklą Lietuvoje. Norėtusi dar paminėti G. Žemkalnį, rašytoją K. Almeną, K. Girnių, E. Kulikauką ir daugelį kitų. Beveik visi, kurie grįžo į laisvą savo tėvų kraštą, sugebėjo čia daug ką nuveikti ir, žinoma, yra verti mūsų pagarbos.

Matyt, mums nedera per daug norėti iš Jono ar Petro, kai net galingosios Vakarų valstybės, taip nenoriai padėjo mums po Kovo 11-sios ir kai jos iki šiol nuolaidžiauja Rusijai, pasirinkdamos atsargų pragmatizmą, dažnai prasilenkiantį su tiesa ir teisingumu.

Atleiskite, nuklydau nuo klausimo. Kaip sakiau, esu gimęs nepriklausomoje savo Tėvynėje ir šiek tiek prisidėjęs, kad ji vėl būtų laisva. Pradžia ir pabaiga kažkaip susiję. Esu vienas iš tų senamadiškų žmonių, kuriems visada atrodė, jog tas, kuris žino dėl ko, gali įveikti bet ką. Visa bėda, kad daugelis jau nebežino DĖL KO, ir todėl mažai ką gero benuveikia. □

Demokratijos bėdos, kurias pastebim savo valstybėje, būdingos ir kitoms šalims. Gal net visai Vakarų civilizacijai. Keista, bet šita aplinkybė mus savotiškai ramina: gal vis dėlto nesame patys blogiausi...

Žinoma, kyla rimta abejonė, ar demokratija ir jos laisvoji rinka iš tiesų gali „išganyti pasaulį“. Ar ji neturi keistis ir tobulėti? Juk ji privalėtų užtikrinti žmonių lygybę ir kiekvienam suteikti laisvę savaip tvarkyti gyvenimą ir kurti savo laimę. Turėtų. Bet kaip čia yra, kad taip nėra?

Erichas Frommas savo knygoje „Bėgimas nuo laisvės“ įžvalgiai atskleidė užslėptą žmonijos troškimą įvairiais būdais šalintis nuo asmeninės laisvės, kuri neišvengiamai užkrauna ir atsakomybę. Todėl daugeliui pašėlusiai knieti naudotis laisve ir vengti bet kokios atsakomybės. Reikalauti sau teisių ir kratytis pareigų.

Ar įmanoma šitaip išsaugoti tvirtą, padorią, demokratinę savo valstybę?

Mūsų mėginimą postringauti, kad laimę žmogui gali suteikti mėgstamas darbas, šeima, draugystė, asmens tobulėjimas, bendravimas su gamta ar net pasiaukojimas nustelbtų galinga, totalinės santvarkos smegenų plavimo mašinai prilygstanti REKLAMA, kuri formuoja menką, primityvų išsigimstančios visuomenės skonį.

Kazys Saja

Žvilgsnio skvarba ir galia

Laisvė ir drąsa Sofijos Veiverytės paveiksluose

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Vilniuje, Radvilų rūmuose, veikia tapytojos, profesorės Sofijos Veiverytės retrospektyvinė tapybos ir piešinių paroda, pavadinta „Įminti asmenybės mįslę“. Ši paroda į Vilnių neseniai atgabenta iš Rygos, kur Lietuvos ambasadoriaus Latvijoje Antano Vinkaus rūpesčiu ji buvo eksponuojama didingoje, gotikinėje Šv. Peterio liuteronų bažnyčioje. Čia liuteronų apeigos sėkmingai sutaria su menu, nes bažnyčia tarnauja ir Dievui, kaip jo šventovė, ir pasauliui, kaip meno centras.

Prieš porą metų, 2006-aisiais, kai menininkė šventė savo gražų jubiliejų, dvi jos kūrybos parodos buvo surengtos Estijoje. Vėlgi tuometinio ambasadoriaus Estijoje A. Vinkaus dėka ją matė Talino žiūrovai ir jų svečiai, dailininkė buvo apdovanojama Estijos valstybės Baltosios žvaigždės ordinu (prieš tai ji buvo gavusi Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordiną, 1996). Gaila, kad jos jubiliejus tylomis buvo apeitas Vilniuje. Neveltui juk sukurtas posakis, kad savo tėvynėje pranašu nebūsi.

Grįžtu į Rygos Šv. Peterio bažnyčią. Čia buvo eksponuota 70 didelių, kaip įprasta profesorei, jos drobių ir piešinių. S. Veiverytė nuogaštavo, kad darbai prapuls didelėse bažnyčios erdvėse, bet atsitiko priešingai: visus lankytojus pribloškė architektūros ir dailės darna. Žmonės, apimti ekstazės, kurią sukėlė išpūdingi paveikslai, net verkė...

Iš tiesų, Sofijos Veiverytės kūryba veikia ekzotiškai. Įėjus į Radvilų rūmų sales (nors šiaip jau jos gana ankštos ir tamsokos, ypač didelio formato drobėms), savo galingumu pribloškia senosios Lietuvos vaizdai. Ekspoziciją pradeda iš remontuojamo Klaipėdos dramos teatro pargabenti ir sutvarkyti du istoriniai paveikslai: „Karalius Mindaugas su savo kariauna“ (1988) ir „Vytautas Didysis su savo kariauna“ (1988). Paveikslai atrodo lyg su-

Dailininkė, profesorė Sofija Veiverytė.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

mažintos freskos, jie lyg brangakmeniai spindi savo didybe, ir ne vienam, kuris dar neprarado pasididžiavimo savo protėvių istorija, išspaudžia ašarą. Čia pat ir legendinis valdovas Žygimantas Augustas, jo mylima karalienė Barbora... Tai atspirties taškas žiūrėtojui, nes nuo šių paveikslų prasideda ekspozicija – keliolika nedidelių salių ir koridorių, kuriuose rodomi 45 tapybos darbai, 16 piešinių, 12 tapybos reprodukcijų. Dauguma paveikslų yra iš pačios autorės kolekcijos, kiti iš Lietuvos dailės muziejaus, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus, iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus.

Žinoma, didžiausią išpūdį daro portretai: jų veidų, ypač akių, išraiškos, rankų gestai, drabužių

stiliai. Junti, kaip pulsuoja kraujas portretų herojų gyslomis, kaip nuo kiekvieno rankos krustelėjimo šlama drabužis. Tokia yra įtaiga, ji tiesiog fantastiška. O juk daug tų žmonių, kurie buvo portretuojami, jau yra palikę amžiams mūsų laikinąją tėvynę. Gerbtų ir mylėtų žmonių, kurie išpaudė savo dvasinius pėdsakus mūsų sielose. Iš kur tokia įtaiga? Iš dailininkės žvilgsnio skvarbumo, kuris perkeltas į portretuojamųjų akis. Pažvelkim į išmintingas Žygimanto Augusto akis, kurios neliudija laimės, bet liudija gyvenimo prasmę per meilę. Šis kunigaikštis ir karalius nėra užkariautojas. Jo kalavijas, nuleistas žemyn, ilsisi pavargusioje rankoje. Prabangūs karališki rūbai

Živilė. 2007.

Jurga Ivanauskaitė. 1995.

Jėzus Kristus. Piešinys, fragmentas. 2000.

Oskaras Milašius. Piešinys. 1995.

Dvigubas portretas. 1966.

Šiaulių „Aušros“ muziejus.

plaukstosi aplink jo kūną tarsi plėnys tos liepsnos, kuri degino aistringą, laukinę jo prigimtį. Karališkas purpuras ir auksas, deja, jam nesuteikė džiaugsmo ir laimės.

Tai ekspozicijos pradžia. O dabar peršokim į jos pabaigą. Vienoje paskutinių salių kukliai kabo Sofijos Veiverytės dukters Živilės portretas. Jis nutapytas karališkai, bet nuotaika čia jau visai kita. (Živilė Liugailaitė priklauso senai LDK didikų giminei, jos protėvių herbe – karingas sakalas ir ginklų rinkinys.) Aristokratų palikuonė paveldėjo taurią laikyseną ir tyrą žvilgsnį, kurį temdo liūdesys ir nuojauta dėl mūsų epochos tragiškų dvasinių praradimų. Juk mes jau esame praradę amžinybės ilgesį ir raktą, kaip savyje išsaugoti tą ilgesį. Skraistė bejėgiškai gaubia pečius, virš galvos šviesių garbanų diadema, praėjusių amžių

aidai plaikstosi miglotų draperijų pavida-lu. Bet... žvilgsnyje slypi ne tik liūdesys, o ir atkaklumas, noras suprasti, kaip reikia išsaugoti tai, kas paveldėta iš protėvių. Užrakinta paslaptis užfiksuota dail. Vik-toro Vizgirdos akyse ir lūpose. Bejėgiškas rankų gniaužimas (atsiribojant nuo išo-rės?) palydi susimąsciusį Jurgos Ivanaus-kaitės žvilgsnį tolyn, pro mus, į nežinomą ateitį.

Bet parodoje esti ir kitokių portretų – šiek tiek groteskiškų, kaip Augustino Savicko, ar šiltai ramių, kaip Kuzminskio, tvirtų, kaip Raimundo Rajeko, arba įkvėptų, kaip smuikininko Raimundo Katiliaus. Nepaprasta Oskaro Milašiaus kompozicijos įtaiga: kone skrendanti iš paveikslų figūra ir charak-teringas veidas – juodų plaukų kupetą virš vešlių antakių, kumpos nosies ir įky-pų, veriančių akių. Tos akys, kaip, beje, ir kitų portretų veikėjų akys, sekioja tave visur, į kurią pusę beeitum. Tai ta pati žvilgsnio skvarba ir galia, kaip ir pačios dailininkės, šių portretų kūrė-jos.

Bet viską vainikuoja ga-na nedidelis pie-šinys „Jėzus Kristus“. Auk-

sinė aureolė virš jo galvos uždėta lyg milžiniškas Žemės rutulys. Pavargęs liesas veidas. Ir svarbiausia akys: jos ti-ria, klausia, guodžia, sielvartauja... Jos nepa-leidžia iš savo valdžios net einant per kitas sa-les, lydi su priekaištu ir... meile. Sofijai Veive-rytei šis kone monoch-rominis paveikslas yra labai brangus – jos stu-dijoje virš kryžiaus. Jį pašventino mons. Kazi-mieras Vasiliauskas,

kaip ir jaukius dailininkės namus nuošalioje Kuo-sų gatvėje. Namus, kuriuos supa rūpestingai ir meniškai tvarkomas sodelis. Šioje kūrybiškai nu-teikiančioje aplinkoje S. Veiverytė gyvena su savo dukra Živile ir anūku.

Laisvos ir drąsios improvizacijos portretų priešistorė buvo teminės kompozicijos, grupiniai portretai, kuriuos S. Veiverytė pradėjo savo kūry-binio kelio pradžioje. Tai ir tobulai gražios kom-pozicijos „Dvigubas portretas“ – dvi išilgintos, aiš-kaus piešinio figūros, užpildančios visą drobės pa-viršių, žiūrovo žvilgsnį glostydamos santūria, bet sodria rusvų spalvų gama, išraiškingai sunertomis rankomis. Anuo metu dailininkė išgarsėjo didelė-mis drobėmis, kaip „Mūsų chirurgai“ (1974), „Ki-no operatoriai“ (1977), „Vilniaus architektai“ (1983), „Tapytojai“ (1991). Parodoje jų nėra daug, bet šie paveikslai atspindi didelį menininkės gebė-jimą apvaldyti monumentalias erdves, tą, anot menotyrininkės N. Tumėnienės, „simbolišką erdvinę struktūrą“, kurioje šiek tiek schematizuoti „veikiantys asmenys“ yra sujungti bendros idėjos ir apgaubti bendros nuotaikos.

Tęsinys kitame numeryje

Kiemelio-sodo kampelis.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

Naujas lietuviškas filmas

„Kai aš buvau partizanas“ – apie tą patį, bet kitaip

Pasakoja teatro ir kino aktorius Algimantas Masiulis

Kažin, ar būčiau sutikęs filmuotis žiemos metu, apleistame ir nešildomame malūne, jeigu šis darbas nebūtų ypatingos svarbos“, – taip Algimantas Masiulis pradėjo pasakojimą apie savo vaidmenį naujame Vytauto V. Landsbergio filme „Kai aš buvau partizanas“ (studija „A Propos“), kuris festivalyje „Kino pavasaris“ buvo pristatytas Lietuvos žiūrovams.

Garbaus amžiaus sulaukęs aktorius A. Masiulis, regis, net rizikavo savo sveikata dalyvaudamas šiame labai kuklaus biudžeto filme. Jis sako: „Ši kartą viskas baigėsi gerai, bet jeigu atsitiktų priešinga – nesigailėčiau, nes tai yra pasirinkimo klausimas. Jaunystėje iššvaisčiau daug jėgų ir energijos menkaverčiams darbams. Daugelis, kaip toj dainoj, prašo – ‘sugrįžki, jaunyste!’ Bet aš jau taip negalvoju. Jaunas buvau kvailas, gyvenau tokiu laiku, kai žmogaus sąžinei ir mentalitetui buvo didelės grėsmės, daug klaidų padariau. Tačiau Vytautas turi tokią nuostabią savybę, kuri mane visuomet žmonėse traukia – tai išsiauklėjimas. Į šią sąvoką aš įdedu labai daug: tai elgesys ir bendravimo etika, gerumas, agresijos nuslopinimas; jis rašo ir vaikiškas knygas, kurias pagaliau gali skaityti vaikai, nes ten niekas nesimuša, niekas nieko nežudo. Jis yra toks žmogus, kuriam negalima atsisakyti.“ A. Masiulis apgailestavo, kad jam teko patirti ir kitokio bendravimo su režisieriais, kai „apsiginklavęs savo galybe, žinojimu“, režisierius leidžia sau viešai tyčiotis, niekinti aktorį. A. Masiulis filmavosi V. V. Landsbergio vaidybiniame filme vaikams „Jonukas ir Grytutė“ ir sukūrė geraširdžio senelio vaidmenį.

„Labai įsigyvenau į tą vaidmenį. Tai buvo geras senelis, kuris moka žaisti, labai myli savo anūkus, gelbsti juos iš vaikų namų... Vis prisimenu epizodą, kuriame pradedu skristi... Tokie ‘skraidymai’ yra visoje Vyto kūryboje, jo knygos vaikams, jo dainose. Toks jo pasaulis. Esu įsitikinęs, kad ir jis neretai kenčia, nes tikrovė nėra tokia graži, kaip norėtųsi. Tačiau renkuosi idealizmą, kaip tas Don Kichotas, ir manau, kad idealistų turėtų būti kuo daugiau“. Aktorius prisimena, kad tai buvo 90-sis jo vaidmuo kine, paneigęs jo ankstesnįjį ampluą. 100-jame (!) filme – „Kai aš buvau partizanas“ – A. Masiulis sugrįžta prie savo ankstesnių valdingų ir mąslių personažų. Scenarijuje jis vadinamas Seniu – tai atsiskyrėlis, gyvenantis malūne, lipdantis keistus daiktus iš molio ir kartais sulaukiantis svečių, savotiškų piligrimų, kuriems reikia pagalbos, dvasios mokytojo. Filmo pradžioje mes matome suirzusį, nervingą Paulių (aktorius Gediminas Storpirstis). Bendradarbės,

A. Masiulis, Birutė Marcinkevičiūtė, Vytautas V. Landsbergis.

teatro grimuotojos (aktorė Rūta Staliliūnaitė) paragintas jis keliauja pas Senį ir šis atskleidžia Pauliui jo nerimo priežastį – tokios būsenos ištakos slypi pokario metų įvykiuose.

Lietuvos partizanų žygdarbis Vytauto V. Landsbergio kūryboje yra svarbi ir dažnai nagrinėjama tema. Dainos, baladės, eilėraščiai, dokumentiniai filmai... Galime prisiminti ir spektaklį „Bunkeris“ (Nacionalinis dramos teatras). Rašydamas pjesę autorius daug bendravo su A. Masiuliu ir rėmėsi tikrais istoriniais faktais. (Rašytojo prototipas pjesėje yra poetas Kostas Kubilinskas).

„Esu to meto įvykių liudininkas, mačiau net ir labai baisių dalykų, partizanų ir sribų, enkavedistų kautynių. Dar ir dabar nenoriu to pasakoti, kad koks užsilikęs niekšas manęs neužmuštų“. A. Masiulis kategoriškai atsisakė viešinti savo žinojimą. Antrosios sovietų okupacijos žiaurumus jis išgyveno Anykščių rajone, būdamas 14 metų, dar per jaunas stoti į partizanų gretas. Tačiau V. V. Landsbergis ne kartą važiavo į Kauną pasikalbėti su maestro.

„Vytautas išklausydavo mano pastabas, kurias leisdavau sau nedrąsiai pasakyti. Jis neišsizėsdamas priimdavo jas kaip naudingą paspirtį. Po kurio laiko atvažiuoja su nauju, kitokiu variantu. Ir spektaklį, tikriausiai, pastatė kitoki, nei mano skaitytoji pjesės versija. Spektaklio aš dar nemačiau“. A. Masiulio nuomone, partizaninio karo tema yra labai opi, rizikinga, reikalaujanti iš menininko didelio jautrumo bei takto. Juk iki šiol kiekvienas remiasi savo šeimos patirtimi. „Mene jokių receptų nėra“, – teigia legendinės J. Miltinio teatro mokyklos auklėtinis. „Menas – tai žmogaus veikla, kurią įtakoja ir intelektas, ir fantazija, ir pasąmonė, ir slapti troškimai... Menas yra tai, ko negalima išmokyti ar išmokyti. Menas neturi taisyklių, tai nėra mokslas, tačiau kūryba menininkui kelia tam tikrus etinius ir moralinius reikalavimus. Menininkas neturi teisės niekinti žmogų, atimti iš jo viltį.“

Kurdamas partizaninio karo tema Vytautas V. Landsbergis nesikartoja. Šiame filme iškyla nauja idėja – atsiprašymo, atleidimo ir susitaikymo. „Jis yra krikščionis. Jis seka Kristaus mokslu – priešams ir skriaudėjams reikia atleisti: jei tau kirto per vieną žandą, atsuk kitą. Aš irgi atleisčiau“, – ilgai pagalvojęs sako A. Masiulis. „Nelaukau ilgai užantų akmenų. Bet nevalia pamiršti, ką sovietų valdžia padarė mūsų tautai. Aš nepamirštu. Prisimenu rūsčiai, bet asmeniškai ant buvusių sistemos darbuotojų nepyksiu. Dažnai sutinku vieną mane tardžiusį saugumietį. Jis su manimi sveikinasi – aš su juo sveikinuosi. Nejaučiu jokie pykčio, man netgi tektų vaidinti, kad esu piktas. Kita vertus, aš suprantu, kad konformizmas ir šiandien yra kasdienis mūsų palydovas, deja“.

Filmas „Kai aš buvau partizanas“ ne tik pratęsia spektaklyje „Bunkeris“ nagrinėjamą išdavystės temą – nemažai spektaklio epizodų įsipina į filmo siužetą, nes pagrindinis filmo herojus yra aktorius, vaidinantis tame spektaklyje. Epizodinius vaidmenis naujajame filme vaidina ir kiti aktoriai iš spektaklio „Bunkeris“ – Marius Jampolskis, Birutė Marcinkevičiūtė. Kai siužetas rutuliojamas trijuose skirtinguose laikuose, kūrinio forma tampa sudėtinga. Nuolat kinta filmavimo stilistika ir maniera (operatorius – Audrius Kemežys), tai išryškinama ir montažu (montažo režisierius – Tomas Rudzevičius-Rugys). Žiūrovai tik palaipsniui suvokia veikiančių asmenų tarpusavio santykius.

„Tik ‘komandos monolitas’, kuris tiki tui, ką daro, galėjo nufilmuoti kino juostą per tokį trumpą laiką ir su tokiu menku biudžetu. Vytautas niekada neįsakinėja, nerėkauja, nebaudžia. Bet dirbdamas šalia jo greitai pajunti, kad filmavimo aikštelėje vyrauja pagarba žmogui ir jo kūrybiškumui. Visi greitai perpranta tokį bendravimą ir dirba be jokių bizūnų, be keiksmažodžių ir raginimų. Ko verta vien režisieriaus asistentė Ramunė Rakauskaitė! Aš ją tiesiog pamilau.“ A. Masiulis šiltai prisimena filmavimą, kuris vyko šaltą praeitų metų gruodžio mėnesį.

Kai žiūrėsite šį filmą, atkreipkite dėmesį, kaip gražiai garuoja arbata aktorių puodeliuose. Garai kyla aukštyn, smelkiasi į vidų ir stebuklingai tirpdo ledą mūsų sielose...

Straipsnį parengė
Agnė Marcinkevičiūtė

Filmavimo metu: Rūta Staliliūnaitė ir Algimantas Masiulis.

Išsiskirianti stiliumi

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Teresė Tumėnaitė-Paberalienė. Partizano dukters dienoraštis. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“. 2007

Knygų partizanų temomis esu skaitęs ne vieną, bet šioji išsiskiria. Išsiskiria ne turiniu, o stiliumi. Vos pradėjus knygą skaityti, mintys skrido į vysk. Antano Baranausko „Anykščių šilėlį“ ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“. Autorė meistriškai aprašo tai, kas visiems po kojomis ar po nosimi randasi. Štai pavyzdėlis: „*Šimonių giria! Ošia, siūruoja lyg jūra, o apsidairius nuo kalnelio nei galo, nei krašto nematyti! Tik siūbuojančios vėjyje eglės ir pušys, tik bedugnis dangaus mėlis virš jų!... O jau grybų, grybų! Raudonviršiai tarsi kareivėliai išsirikiavę po drebulėmis, stor-kočiai rudagalviai baravykai džugina akį žaliose samanų lomelėse! Ką jau kalbėti apie voveraites, rudmėses ir ūmėdes – jų ištisos kolonijos, tokia daugybė, kad nebeturime kur jų dėti, nes krepšiai jau pilni baravykų*“.

Knyga kitokia ne tik stiliumi, bet ir apipa-

vidalinimu. Pradžioje įdėtas autorės portretas. Prie jo pažymėta, kad knyga yra brangių tėvelių Sofijos Sabaliauskaitės-Tumėnienės ir Jono Tumėno – kapitono, partizanų vado, kario savanorio – atminimui. Knygos pabaigoje sudėtos 23 šeimos nuotraukos su labai trumpais paaiškinimais. Pati knyga be jokio įvado, be jokių tolesnių paaiškinimų. Nieko nesakoma apie pačią autorę. Knyga ir be turinio, kas tikrai neįprasta. Ją sudaro dvi panašaus ilgumo dalys. Jokių kitų skyrelių, nors kas keletas puslapių tekstas vis pertraukiamas žvaigždučių eilute. Labai pravartu skaitytojui nusimanyti aprašomojo laikotarpio įvykių istorijoje, nes beveik nepateikiama įvykių, datų. Taip pat netikėtina, kad knygoje, pavadintoje dienoraščiu, nėra ir aprašomų dienų datų. Greičiausiai „dienoraštis“ buvo susemtas ar „atkurtas“ praėjus daugeliui metų po aprašomų įvykių. Taigi jis nevadintinas dienoraščiu, o atsiminimais, prisiminimais ar gyvenimo aprašymu.

Turint kantrybės, pamažu išaiškėja ir pačios autorės biografija, jos gyvenimas. „*Metai praskriejo baltais paukščiais... Atiduota duoklė gyvenimui – penkiasdešimt metų, skirtų medicinai... Ar patenkinta Ta, kuri slapta norėjo savo*

dukra matyti vilkinčią baltu gydytojo chalatu?“ Knygos autorė daug bendravo su žmonėmis, mėgo miškus, upes, gamtos duodamą derlių – uogas, ypač grybus. Taikiai sugyveno su miškuose sutiktais vilkais, briedžiais, net gyvatėmis. Dažnai keldavo akis į dangų, į žvaigždes. „*Kokia mažytė, menka esu aš po tuo žvaigždėtu dangumi, kokia trapi mano būtis!.. Tik siela veržiasi į tuos begalinius tolius, norėdama sužinoti visas paslaptis*“.

Autorė pripažįsta, kad daugelis pokario metų vaikų gyveno panašiai kaip ir ji, kad patyrė panašius vargus. Begyvendama ji išmoko meilės Kūrėjo pasauliui. Prispąžįsta, kad buvo sunkiausia atleisti už padarytas skriaudas. Prispąžįsta, kad nebemielas jai šitas pasaulis. „*Jaučiu, kaip vis traukiuosi, paskęsdama savyje ir neieškodama draugių ar draugų, su kuriais galėčiau pasidalinti mintimis. Gal todėl ir rašiau šiuos prisiminimus, rašiau visiems ir niekam!*“

Knygos gale pažymėta, kad jos tekstas jau buvo atspausdintas „Drauge“. Nežinau, kada tai buvo, bet aš tada neskaičiau. Su laiku nusišypsojo man laimė, ir tapau vienu iš 300 šios knygos savininkų. □

Neišvengiamo cinizmo dailidė

PRANAS VISVYDAS

Neseniai įsigijau Sigito Parulskio trumpų internetinių tekstų rinkinį „Sraigė su beisbolo lazda“, 2006 m. mišleistą leidyklos „Baltos lankos“ Vilniuje. Iš viršelio spokso didelės lėlės akys; dailininkas Vytautas Krutulys. Knyga susilaukė gana palankių atsiliepimų šiųmetinėje Vilniaus mugėje. Įnikau skaityti, paveikė mane šamojingai kandūs žmonių pavaizdavimai. Savo išmone autorius yra neišvengiamo cinizmo meistras, o stiliumi – angažuojantis pasakotojas. Mūsuose trumpi feljetoniški kūriniai visada būdavo stiprūs.

Sigitas Parulskis (g. 1965 m. Obeliuose, Rokiškio r.) yra poetas, dramaturgas, eseistas. Per pastarąjį dešimtmetį įsitvirtino ir kaip prozininkas – romanai „Trys sekundės dangaus“, „Doriforė“ ir esė-istorijų rinkinys „Nuogi drabužiai“, kur rafinuotu tikrovės apnuoginimu sužavi skaitytoją. Autorius peržengia mus varžančius prietarus, baimes, kompleksus ir leidžia sau arba vaizduojamiems charakteriams mąstyti, elgtis, byloti laisvai. Jo žodžiais, „prisijaukinti, sužmoginti tai, ką vadiname prigimtimi, instinktais, siela.“

Tuo pačiu keliu einama ir „Sraigėje“. Manau, jo ciniškas požiūris į daugybę žmogiškų silpnybių bei nuodėmių, ypač alkoholizmą, žiaurumą, niekšybę, nėra moralizuojantis, bet beletristiškai satyrinis. O pasmerkimas – tai jau skaitytojo reikalas. Erotinės sąvokos ar visuomenės etikai nepriimtini žodžiai tekstuose nuskamba ne tik iš pomėgio nešvankyje, bet ir iš meniško atidumo žmonėms, kokie jie bebūtų, jų elgesiui, aplinkai. Kaip ir K. Donelaičio „Metuose“. Gamtos grožybių „Beisbolo lazdoje“ nėra, bet nūdienio miestiško dovio ir psichinių, emocinių painiavų apščiai, be jokio kalbos skaistinimo.

Imkim istorijos „Mokytojai ir erotika“ pradžią: „Sapnavau, kad važiuoju traukiniu ir... Man seniai dingojas, kad pradėti tekstą sapnu nekorektiška. O žmonės, mėgstantys pasakoti savo sapnus, atrodo šiek tiek šikniai. Kodėl taip yra, nežinau“.

Taigi S. P., nors ir pats neretai pasinaudoja sapnu ar prisiminimais, tariaisi nežinaš, kodėl jo rašiniuose tokie dažni su žmogaus tuštinimusi susiję žodžiai. Matyt, jo stiliui, ištikimam bet kokiai fiziologinei veiklai, jie yra būtini. Tiksliai emocinė raiška. Menišškai tikslus veiksmo apibūdinimas.

Ton pusėn ir taiko „parulskiška“ eseistika – su geru žiupsniu humoro, temai parinkta erudicija, erotika, kartais persūdyta, kad tik būtų skalsiau modernaus gyvenimo išpaikintam skaitytojui.

Minimam esė „Mokytojai ir erotika“ atskleidžiamas jausmų slopinimas tarybinių laikų pedagogikoje. Jaunimą slėgtė slėgė daugelio mokytojų puritoniškumas. Siautė erotinių vaizdinių badas. „Bręstančiam paaugliui reikia erotinio maisto kaip pavasario žolei – lietaus. Šis prigimtinis noras (...) buvo pateikiamas kaip nederantis su moraliniu komunizmu statytojo kodeksu, todėl tek-davo ištvirtinti pogrindyje.“

Ir tada ten buvo viena mokytoja, skirtinga nuo tų kai kurių belyčių „humanoidų“. Ją „šventose fantazijose mylėdavo visi keturiolikos penkiolikos vaikinai“. Nesiimu parafrazuoti kelių anekdotiškų detalių, nei vėlesnio susitikimo su ja. Tai juk tik pasakotojo sapnas. Ir jau pabudusio veriantis sakinyš „aš susiradau ją, bet mirtis buvo suradusi ją anksčiau“. Taigi, sapne prisiminimai kartais yra kur kas malonesni už išgyvenamą tikrovę.

Į meistriškumo lygmenį pakelčiau apsakymą „Vabzdys“ – su Parulskiui artima mirties tema. Veikėjas Deividas giliai sielojasi dėl artėjančios tėvų mirties. Važiuodamas automobilio salone bando sutraiškyti iškliuvusį vabzdį... Ir štai likimo ironija pakiša jam koją. Esu kažkur skaitęs panašią istoriją. Sukrečianti yra ir Parulskio versija. „Spragtuko istorija“ tiek pat jaudinanti. Pagyvenę vyras ir moteris, muzikos mylėtojai, savo šunį pavadina Spragtuku. Vyras numiršta. Moteris pasensta. Šuo, išgyvenęs šešioliką metų, yra beveik apakęs, kurčias, ligotas. Velkasi užšalusio ežero ledu, geisdamas nusiskandinti. Iš paskos atbėga šeimininkė ir pagriebusi nušiurusį virvagalį veda Spragtuką atgal į namus. Kadangi ši istorija prasi-dėjo Sąjūdžio metais, tai pacituosiu Parulskio stiliui ir nuomonei būdingą pradžią: „Tai buvo laikas, kai žmonės dažnai stovėdavo miniomis ir daug triukšmaudavo. Paprastai koks nors vienas žmogus atsistodavo priešais kitus ir žiopčiodavo, paskui visi kiti mušdavo vieną savo delną į kitą ir taip pat žiopčiodavo. Toks keistas buvo laikas. Kai jis pasibaigė, žmonės liovėsi trankyti savo delnus ir ėmė talžyti vienas kitam snukius“.

Šitokio posąjūdinio daužymo įvykis aprašomas epizode „Antrojo skruosto koanas“. Primena ir Marcelijaus Martinaičio akistatą su chuliganais eilėraštyje „Sėdevro užsakymas“, knygoje „K. B.

įtariamą Marcelijų Martinaitis“. Mušimas be jokios priežasties. Sigitui nepatinka Jėzaus pamokymas – atsukti kitą skruostą. O ne! Jis samprotauja: „Gauti į snukį norisi už ką nors (pageidautina už moterį arba teisybę), bet gauti šiaip sau, be paaiškinimų – velniškai skaudu.“

Gyvenime nuoskaudų nemažėja. Žmonių psichikos raizginys, nepaisant medicinos ir technikos pažangos, tebelieka grėsmingas. Autoriaus pesimizmą paryškina kad ir šie sakiniai sapno įkvėptoje istorijoje „Ranka nasruose“ – apie gatvėje sutiktą „vyriškį su juodu šunimi. Šuo nasruose sukandęs nešėsi žmogaus plaštaką“. Čia įsidėmiu gan niūrią mintį: „Žmonės visais laikais tamsūs, ir toje tamsoje veisiasi šarlatanai.“ Ir ją paremiantį sakinį „Stiopa – tipiškas idiotas, stovi visuomenės hierarchijoje apačioje, muša žmoną, nesikerpa nagų ir iš jo burnos nuolat dvokia mėšlu.“

Suprantama, ne viskas čia skamba neigiama tonacija. 43 istorijose yra ir keistai šviesių dalykų. Geri žmonės juk irgi gali būti išpūdingi. Pavyzdžiui, ponas Simonas rašinyje „Nieko gražesnio už bažnyčias“ yra pamilęs įvairių šventovių architektūrą. Jas fotografuoja. Tačiau dialektiškai paaiškėja, kad „jis savo mylimų bažnyčių nuotraukas myli labiau nei pačias bažnyčias, ką jau kalbėti apie jų paskirtį“.

Knygoje religinės tematikos nestinga. Būtent esė „Loterija, kurioje visi laimi“ rašoma apie tėvo ir sūnaus ryšį, sūnų palaidūną, kojų plovimą. Minimas James Joyce tvirtinimas, jog „tėvo ir sūnaus niekas nesieja.“ Bet būna, kad po tuščių abstrakcijų, burnojimų bedangstant savo skolas prigimčiai, „puolam tėvui – Tėvui – į kojas. Kaip įprasta – per vėlai“.

Istorijoje „Paskutinė frazė“ – šurkštaus būdo dėdė Adolis, jau gulintis mirties patale, pageidauja, kad jį aplankęs giminaitis paskaitytų iš turimos knygos, kur „pažymėtame puslapyje surašytos garsių žmonių frazės. Žodžiai, kuriuos jie neva ištarė prieš pat savo mirtį“. O prieš tai jis su praeiksmiais atsisakė klebono paskutinio patepimo. Dėdei mirus, giminaitis paklausė, ar „prieš mirtį jis ką nors pasakė? Ne, piktokai atkirto teta“. „Dievas jam atleis, tai jo amatas“ – tokie buvo šios istorijos pasakotojo žodžiai. „Manau, kad dėdė nepriestarautų, jeigu paskutinė jo frazė – Heinės plagiatas“. □

Piršlybos lietuviškai, arba kam reikia arklio

LORETA TIMUKIENĖ

Saulėtą balandžio 6 d. popietę į Čikagos Jau-nimo centro salę po vieną ir būreliais rinkosi scenos mylėtojai. Jiems knietėjo sužinoti, kam ir kodėl reikia arklio, nes radijo programa „Margutis II” jau seniai kvietė ateiti pažiūrėti Los Angeles Dramos sambūrio pastatytą komediją „Reikia arklio”. Tai Algimanto Žemaitaičio režisuota kaunietės Janinos Kliučinskienės dviejų veiksmų komedija, 2002 m. premijuota JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos skelbtame dramos veikalų konkurse. Spektaklio premjera įvyko 2007 m. Režisierius, norėjo žiūrovams parodyti šių dienų Lietuvos gyvenimą, pažvelgiant į jį su šypsena. Po spektaklio pakalbintas A. Žemaitaitis neslėpė, kad salėje pamatęs susirinkusius vyresnio amžiaus žiūrovus nuogastavo, jog jiems galbūt ne visos spektaklyje parodytos scenos bus priimtinos kaip šiandieninės Lietuvos tikrovė. Tačiau baimintasi be reikalo – po šmaikščiai suvai-

Regina (Inessa Kručauskienė), Stefanija (Edita Kliučinskaitė) vaišina Arnoldą (Virgilijus Kasputis).

Regina (Inessa Kručauskienė) su Martynu (Leonardas Mioldažys).

dintos piršlybų scenos salėje ne kartą nuvilnydavo juoko banga.

Komedijos veiksmas vyksta Kaune, našlės Stefanijos (aktorė Edita Kliučinskaitė) bute. Komiški įvykiai prasideda vėlai vakare, baigiasi anksti ryte. Stefanija, nepasakiusi savo gerai draugei Reginei (Inessa Kručauskienė), padavė skelbimą „poravimo agentūrai”, jog ji ieško sau gyvenimo draugo. Belaukiant pirmųjų jaunikų, Stefaniją aplanko Regina su pirkiniais iš „Humanos”. Moteriškėms besimatuojant padėvėtus drabužius, pasirodo vienas po kito „jaunikai”. Buvęs valdininkas Arnoldas (Virgilijus Kasputis) ieško moters, kuri jam sutvarkytų butą. Tadeušas (Remigijus Bobina), vadinantis save bajoru, našlės namuose taikosi ką nors vertingesnio nugvelbti. Iš Rusijos grįžęs Petras (Rolandas Žukauskas) ieško moters su butu. Paryčiais atsibasto muzikantas Marcelinas (Algimantas Žemaitaitis), mergišius,

kuris bijo savo žmonos, nes ši išlaiko šeimą. Ūkininkas Martynas (Leonardas Mioldažys), neseniai palaidojęs žmoną, ieško pagalbininkės ūkyje. Net iš Amerikos atkakęs Jurgis (Juozas Pupius) ieško savo sergančiai mamutei prižiūrėtojos. Visi „jaunikai”, apsilankę Stefanijos bute, ieško arba nuotykių, arba naudos. Scenoje spalvingų charakterių vyrai keitė vienas kitą, o moterys bandė perprasti kiekvieno jų ketinimus. Deja, nė vienas jaunikis neatėjo ant balto žirgo ir nuoširdžiai nepasiūlė damoms savo rankos ir širdies. Priešingai – nuo kai kurių kandidatų į jaunikius teko gintis kočėlu arba slėpti juos nuo agresyviai nusiteikusių giminių. Po nepavykusių piršlybų „nuotakos” nusprendžia, kad gal verčiau reikia ieškoti ne vyro, o arklio. Su juo būtų mažiau bėdų ir daugiau naudos.

Los Angeles Dramos sambūris gyvuoja jau daugiau nei pusę šimtmečio. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui JAV atsidūrę lietuviai glaudėsi prie lietuviškų parapijų, būrėsi į įvairias draugijas, sambūrius ir tęsė kultūrinę veiklą. Aktyvūs lietuvačiai rūpinosi lietuviybės išsaugojimu ir puoselėjimu. Neatsiliko nuo jų ir teatro mylėtojai, tarp jų ir Los Angeles menui neabejingi tautiečiai.

Laikui bėgant keitėsi ne tik aktoriai, bet ir režisieriai, sambūrio vadovai. Dramos sambūrio sie-la ilgą laiką buvo Ema ir Vincas Dovydaičiai. Po vyro mirties E. Dovydaitienė iki šiol vadovauja Sambūriui. Dovydaičių namai yra pagrindinė scenos mylėtojų susitikimų ir švenčių vieta. Aktoriai repetuoja parapijos salėje. Algimantas Žemaitaitis su neslepiamu pavydu kalbėjo, kad jie būtų laimingi turėdami tokias sales, kokiomis gali džiaugtis Čikagoje gyvenantys lietuviai. Anot režisieriaus, Sambūris gyvuoja tik begalinio Los An-

Stefanija (Edita Kliučinskaitė) su Tadeušu (Remigijus Bobina).

geles įsikūrusių lietuvių tautinio sąmoningumo, entuziazmo ir pasiaukojimo dėka. Žvelgiant į ateitį, viltingai nuteikia šalia vyresnės kartos scenos mėgėjų vaidinantys ir „trečiosios bangos” atstovai. Ilgiausiai išeivijoje gyvuojantis teatras su savo spektakliais yra aplankęs ne vieną JAV miestą, pasirodęs Kanadoje, Australijoje, Suvalkų vaivadijoje (Lenkija) ir Lietuvoje. Los Angeles Dramos sambūris dalyvavo visuose išeivijos teatrų festivaluose, kur ne kartą yra laimėjęs pirmąją vietą įvairiose kategorijose. Dramos sambūris dažniausiai renkasi lietuvių autorių veikalus, visuomet atsisūvelgdamas į laikmečio dvasią, taip pat – į aktorių bei režisierių galimybes.

Į Dramos sambūrio veiklą įsitraukusi visa Žemaitaičių šeima. Ir šįkart režisieriui talkino sūnus Saulius, dukra Daina. Nepailstantis režisierius pastatė 18 veikalų. Jis prisipažino, jog Dramos sambūris reikalauja iš jo dalyvių ne tik laiko, jėgų, bet ir pinigų. Anot „Margučio II” valdybos pirmininkės Marijos Remienės, Sambūrio trupė į Čikagą žiūrovais atvyko savo lėšomis. Tačiau spindinės entuziazmu A. Žemaitaičio akys tarytum sakė, kad visi rūpesčiai užsimiršta, pabuvus tarp tautiečių, sulaukus jų plojimų ir padėkos žodžių.

Kaip tai pavyko Los Angeles scenos mylėtojams Čikagoje, tepsprendžia žiūrovai. Po spektaklio vienas jų, paprašytas apibūdinti matytą pastatymą, sakė: „Paprastas, o kartu ir juokingas, kaip ir pats gyvenimas”. Nejučia kyla klausimas: ar vis dėlto verta žmogui ieškoti to, kas neskirta likimo ar Dangaus? Gal verčiau reikėtų džiaugtis tuo, ką turime, ir neskraidyti padėbesiais. □

Stefanija (Edita Kliučinskaitė), Jurgis (Juozas Pupius) ir Regina (Inessa Kručauskienė).

Jono Kuprio nuotraukos.